

Sebő Ferenc

Lajtha László és a táncházmozgalom

Ez a zene volt az, amelyet Sárosi Bálint népszerű rádióműsorában hallottam, s annyira magára vonta figyelmemet, hogy nem nyugodhattam, míg ki nem nyomoztam, honnan származik. Építészhallgató kollegámmal, Halmos Bélával összeültünk, és azon törtük a fejünket, hogyan lehetne ezt a zenét a mi hangszereinken (hegedűn és gitáron) eljátszani. Akármennyire igyekeztünk, nem tudtuk megközelíteni az eredeti muzsika hangzását, annak fantasztikus feszültségét. Addig-addig, amíg fölfedeztük a spanyolviaszt: az eredeti hangszerelésnél nincs jobb. Elkezdődött hát a tanulás. Szereztünk egy brácsát, átalakítottuk három húrosra, s Béla segítségével gyakorolni kezdtem az akkordfogásokat. Tankönyvünk Lajtha László Széki gyűjtés című kötete volt. Ennek részletes partitúra-lejegyzései, valamint a Pátria-lemezéről hozzáfelhívható zenéje segített hozzá bennünket, hogy egy rég letűnt korszak túlélő zenei stílusát megpróbálhassuk szép lassan elsajátítani. Ezzel egy új korszak kezdődött, melyet Széll Jenő „a hangszeres zene feltámadásának” nevezett, amelynek nyomában kibontakozhatott a '70-es évek elejének táncházmozgalma is.

Első fellépéseink egyikén egy mosolygós, kedves öregúr szólított meg bennünket. „Bárdos Lajos vagyok. Mondják meg fiatal emberek, hogy tudták ezt megtanulni. Mi nem hittük el Lajthának, hogy ez lehetséges!” Való igaz, hogy azok a részletező lejegyzések, amelyeket Lajtha László és munkatársai a híres Pátria lemezéről készítettek, első látásra riasztóan bonyolultnak tűnnek. De amikor a zenét is hozzáfelhívjuk, mindjárt kiderül, hogy a sok-sok jel mit takar, melyiknek mi a jelentősége. Szinte mikroszkopikus látéleletet nyújt azokról a zenei történetekről, amelyeket a fül első hallásra talán fel sem tud fogni. Lassanként rájöttünk – főleg a későbbi helyszíni tapasztalatok után –, hogy itt nem csupán a leírt hangok fontosak, hanem – mint minden zenei stílusban – a játéktechnika, a vonótartás, a díszítésmód együttesen.

A táncházmozgalom múltját áttekintve illendő és tanulságos, hogy megvizsgáljuk azokat az előzményeket, azokat a szellemi forrásokat, amelyek lehetővé tették a létrejöttét.

Mindenekelőtt azt kell leszögezni, hogy a '70-es éveket megelőző évszázad egymásra épülő magas színvonalú kutatásai, az egész társadalom gondjait szem előtt tartó művelődési mozgalmak nélkül szó sem lehetett volna ilyesféle kibontakozásról. Az „öncélú” kutatómunka (hogy Martin György kifejezésével éljek) amelyet manapság divat nem értékelné, és a piac martalékaul odavetné, hosszú távon hozza meg azokat a gyümölcsöket, amelyek rövidtávon létre sem jöhetnek. De kellett hozzá a „maga élete formájú” népzene (ez meg Olsvai Imre fogalma) megismerésnek az az „öncélú” vágya is, amely bennünket hajtott annak idején, függetlenül minden ideológiától, politikai, vagy népboldogító szándéktól. Martin György így mesélt erről a korszakról Szász Jánosnak egy 1981-es interjúban:

„A Dunamenti Folklórfesztivál és a Röpiülj Páva következményeként nemcsak a falusi hagyományörzés éledt fel, hanem a városi fiatalok érdeklődése is megindult. A fiatal zenészek elkötelezett érdeklődése, és a népzene hiteles megismertetése, elsajátítására végzett kitartó munkája engem nagyon meghatott, mert ehhez hasonló őszinte, »öncélú« érdeklődéssel korábban alig találkoztam. Az »egy az egyben megtanulás« lehetőségében én magam sem hittem, de mindig sajnáltam, hogy a hiteles népzene megszólalásának hiánya miatt mi minden szépségtől kell örökre elbúcsúzni. Az ötvenes évek végétől főként a hatvanas évek során

felhalmozódott jelentős hangszeres tánczenei anyag 1970-re lényegében már minden fontos típus, stílus, dialektus anyagát tartalmazta, s így rendelkezésre állt mindazoknak, akik ezt valóban meg akarták ismerni. Ez már valami másfajta, intenzívebb érdeklődés volt, mint a korábbi. Nem azzal a céllal fordultak csupán a népművészet felé, hogy na, rögtön, azonnal, csináljunk valamit, hogy holnapután koreográfia, vagy zenekompozíció szülessék belőle, hanem a teljes megismerés igényét láttam benne, és ez mást is eredményezett, mint a korábbi érdeklődés.

[...]

Kodálynak több megjegyzését ismerjük arra vonatkozóan, hogy sokszor a leírhatatlan és nehezen megközelíthető előadási sajátosságok teszik a népzene lényegét. Ez a lényeg pedig a népzene másodlagos előadásában mindig valahogy elsikkadt, hiányzott. Reménytelennek is látszott ez a hetvenes évekig, amikor tulajdonképpen bebizonyosult, hogy kemény munkával a népzeneből még ezt is meg lehet menteni a jövő számára, újra lehet tanulni, sőt így még vonzóbb, átütőbb erejű, igazabb sokak számára. Akik »öncélúan« akarták megismerni a népművészetet, természetesen, hogy ezt a vonását is meg akarták ragadni. Csak így lehetett az egyes stílusokba alaposan belemászni, ami a korábbi megközelítésekből mindig hiányzott. [...] Jó, hogy ez a zene ma már teljes gazdagságában, sokrétűségében közismertté vált.”¹

Az, hogy ez megtörténhetett, azt feltételezte, hogy egy olyan gondos, és „öncélúan” alapos feltárás történt, mint amit Lajtha László ebben a faluban elvégzett, nem beszélve arról, hogy munkálatainak eredményét, a lejegyzett partitúrákat, amint lehetséges volt, könyv formában publikálta. Olsvai Imre mesélte:

„Egyszer valamelyikünk föltette a kérdést Kodálynak: »De hát tanár úr mi a véleménye Lajtha Széki kötetéről?« Kodály egy kicsit elgondolkodott. (Ez egyébként szokása volt, hogy nem rögtön felelt. Hohó! Arra ki kellett várni azt a 20 vagy 40 másodpercet). És azt mondja, majdnem hogy meleg hangon: »Nagyon jó, hogy végre ez az anyag ilyen lejegyzésben megjelent. Most már akkor nem csak a levegőbe beszélünk arról, hogy milyen a kíséret stílus, milyen a népi harmónia rend, hanem itt le van fektetve konkrétan, egzaktul. Ezt kell tanulmányozni és ebből kell leszűrni a következtetéseket. És e nemben a Lajtha-kötet első a világon.« Na hát Kodály szűkszavúságához mérten ez egy teljesen komplett, úgy is mondhatnám, kritikai vélemény, vagy opponensi elismerés.”²

A széki fonográfos gyűjtés aztán egy nagyszabású hanglemezfelvételi akció előgyűjtése lett, melyet Ortutay Gyula szervezett meg a Magyar Rádió stúdiójában. A Magyar Rádió és a Néprajzi Múzeum közös vállalkozásában készült lemezek mellé Bartók elképzelése szerint írásos dokumentáció is csatlakozott volna, amelynek fontos részét képezték a kottalejegyzések. Ezeknek azonban csak kis töredéke készült el (Bartók Béla részéről), mivel a második világháború eseményei drasztikusan megszakították a nagyszabású hanglemezfelvevétel folyamatát. A háború után Lajtha László vette kezébe az irányítást.

A lejegyzések

És itt érkezünk ahhoz a kérdéskörhöz, amely témánk szempontjából kiemelt jelentőségű. A lejegyzésekről, azok mélységéről, de általában a zenei írásbeliség hagyományápolásban betöltött szerepéről ma is sok vita folyik.

Maga Lajtha – különböző időpontokban – így nyilatkozott a kérdéstről :

„A népdal tudományos és művészi értéke két tényezőtől tevődik össze. Az egyik a kótakép, – maga a dallam –, a másik pedig a melódia megszólaltatása, az előadás. Mindkettő egyaránt fontos. (BM 15. 89. old.)

[...] Bármilyen pontosan igyekszünk is írni minden kis ornamenst, apró ritmikai eltérést a metrumtól, teljesen pontos, hű képet mégsem tudunk adni róla és az ilyen lejegyzésből csak az bírja magának rekonstruálni a népdal valóságos képét, aki sokat hallgatott népzene eredetiben, falun, a megfelelő és szükséges milióban. [...] Hiába van tehát a legpontosabb lejegyzés, ha nem tudjuk hozzá mellékelni az eredetit, vagy az eredetiről készült jó, hű gépi felvételt.”³

A muzeológiának tehát elsőrendű feladata, hogy a tudományos intézetekben ne csak kóttakkal lejegyzett dallamokat őrizzen meg, hanem mindazokat az előadói sajátosságokat, amelyek javarésze hangjegyekkel leírhatatlan.”⁴

A hangrögzítés minőségének jelentős javulásával természetesen merül fel az a vélemény, hogy egy eredendően hallás után terjedő hagyományt fölösleges a meglehetősen körülményes írással is rögzíteni, ha egyszer vannak jó hangfelvételek. Ezt a véleményt hangoztatta Sárosi Bálint is egy Lajtha Lászlóról folytatott beszélgetésben, melyet 2002-ben rögzítettem vele a Rádióban:

„Ott kezdődött Lajtha pályafutása és lényegében Kodályé és Bartóké. Ők még úgy gondolták, hogy a népzene írásban lehet és kell rögzíteni. Ezért tervezték meg a Magyar népzene tárát '913-ban és ezért elavult ma a Magyar Népzene Tára, amikor ugyanolyan elvek szerint próbálják elkészíteni, hogy legyen meg írásban. [...] Bartók a fonográfról beszélve azt mondta, hogy a legjobb lejegyzés maga a hanglemez, hanglemez barázdái. Ez már rendelkezésre állt. Ma már olyan tökéletes lemezek vannak, hogy én nem látom olyan nagyon nagy értelmét az ilyen nagyon-nagyon részletes lejegyzésnek az '50-es évek után. Lemezen kell rögzíteni.”⁵

Ez a gondolat egyre terjedőben van a népzenei játszó fiatalok körében is, mert persze azoknak a technikai fogásoknak és magának a stílusnak az ismeretében, amit ők már készen kaptak az előző generációtól, (helyszínen, maguktól a hagyományban nevelkedett zenészekről, vagy táncmuzikánsok tanfolyamokon) könnyebben és hatásosabban lehet felvételről tanulni, mint bármiféle kottából. Javasoljuk is erősen, ahogy Lajtha is tette az eredeti felvételek tanulmányozásának fontosságát.

De gondolnunk kell az utánunk következőkre is. Mert az, hogy én már tudok valamit, az még semmi, az velem együtt múlik el. De ha a hagyományozódás folyamatát szeretnénk – most már megváltozott körülmények között és hosszú időre – életben tartani, akkor más hozzáállásra van szükség. Ha csak a szózhagyományra hagyatkoztunk volna, akkor az egész európai kultúra eltűnt volna, mint az írástalan népeké. Láthatjuk a kultúratörténet tanulságaiból, hogy mind a nyelv, mind a zene akkor kiáltott az írás után, amikor a felgyűlt mennyiség használata, kezelése és áttekintése a memória határait kezdte feszegetni.

Már az első – a Népművelési Intézetben rendezett - táncmuzikáns tanfolyamokon szembekerültünk az írásbeliség problémájával, mielőtt az oktatásra került a sor. És a folyamat szép lassan már beindult. A tanfolyamok mellett a zeneiskolákban alap- és középfokon, illetve idén ősztől már egyetemi szinten megkezdődött a népzene intézményes oktatása.

Érdekes tehát megszívlelni Sárosi már idézett nyilatkozatának a folytatását is: *„Ma csak annak kell részletesen lejegyezni, aki mindent meg akar érteni a zenéből. Tehát aki*

tanulmányozza, mert azért azt lehet legjobban tanulmányozni, amit leírtunk.” (lásd 5. lábjegyzet)

Ez a gondolat gyakran elsikkad a helyszínen tanulók lelkesedése, illetve a dallamrendszerző buzgalom közepette. Igaz is, ezekben a szituációkban nincs is szükség részletes lejegyzésekre. De Lajtha, aki permanensen hangsúlyozza, hogy a kotta hangzó zenei élmény nélkül mit sem ér, előrelátó módon a legrészletesebb lejegyzések elkészítése útján hatol bele ebbe az ismeretlen zenei világba. És ennek nincs más módja. Ezt az egész táncház mozgalom igazolja, még akkor is, ha a benne lévők már lassan kezdenek elfeledkezni erről.

Egykori munkatársával Rajeczky Benjaminnal 1985-ben beszélgettem ezekről a háború utáni Néprajzi Múzeumban a zajló közös lejegyzésekről:

„A nyerslejegyzést azt én csináltam mindig mindenestől. És akkor aztán ültünk neki mindig egy-egy darabkának, és akkor aztán közösbe’... Elégé nehéz volt ottan az az egész környezet mindenestől, mert a Könyves Kálmán körútra nyílt annak az ablaka. Azután... az nyitott ablak volt tavasztól kezdve véges-végig, de szembe’ a parkba’ ottan meg viszont mindenféle vurstlízene is szólt, nem számítva azt, hogy néha azonkívül még egy fonográfon dolgoztak ottan a teremnek a másik sarkába’. Azér’ ott elégé polifón munka folyt ilyesféle szempontból.

Azért könnyebb volt két embernek csinálni egész őszintén, mert az ember kontrázhatott saját magának. Mer’ akkor, amikor az ember ezeket a dolgokat csak egyedül csinálja, akkor kiderül, hogy most például így hallom, és másnap, amikor előveszem, másképpen hallom a dolgot. És ott akkor bizony annak nagy előnye volt, hogy kettesbe’ végig lehetett azt veszekedni. Veszekedtünk is néha ottan, alaposan, hogy tényleg mi hangzik? Mert Lajtha, ő nagyon, nagyon sokszor volt úgy, hogy szívesen odahallott ott valamit, amire ő úgy gondolta, hogy ez körülbelül stimmelni fog. Végeredményben gyakorlata is volt, hát hallott ő eleget ebből az anyagból, minden. Én meg viszont, aki így részletesen ezeket az anyagokat odáig nem hallottam, én meg nagyon szigorúan ragaszkodtam ahhoz, hogy: »ennyit hallok és többet nem!« Ő ottan szívesebben, mondjuk úgy, vállalta a rizikót, hogy esetleg az is ott van, vagy pedig úgy van. Én meg ottan a maradi-párti voltam egyelőre és aztán mondtam, hogy maradjunk emellett és inkább kevesebbet, de az biztos legyen.”⁶

Sárosi Bálint így emlékszik erre a lejegyző munkára:

Általában ilyen nyers lejegyzéseket készítettek a Néprajzi Múzeumban, Avasi Béla, Gábor Éva, Rajeczky Béni bácsi, aki kvázi egyenrangúként végezte a lejegyzéseket, de ő is előkészített Lajthának. Mert Lajtha volt, aki aztán rátette a bélyeget ugye. Ezt annak idején úgy mondták, hogy Rajeczky Béni részletesen lejegyezte és Lajtha kipitykézte. A kipitykézés az azt jelentette, hogy hát olyan dolgok kerültek a kottára, amiket vagy hallottunk, vagy nem. Ha Lajtha hallotta, akkor az odakerült a kottára. (lásd 5. lábjegyzet)

Zene és tánc

A népzenei lejegyzések kérdésköre mellett egy másik igen fontos aspektus volt a zene és tánc szoros egymásrataltságának felismerése és kutatása. A tánc volt a másik alappillér, ami nélkül lehetetlen lett volna megérteni magát a feltérképezett, lerajzolt zenét. Lajtha ebbe is az élen járt. Ebbéli tevékenységét Pesovár Ernő így foglalta össze (2002):

„Lajtha Lászlót a magyar néptánc kutatás egyik nagyon jelentős személyiségéeként kell számon tartanunk, hiszen ő volt az, aki már a '20-as évek elejétől rendszeresen gyűjtött táncokhoz kapcsolódó zenei anyagot. Tudniillik egyértelműen vallotta, hogy a tánc és a zene nem választható el egymástól.

[...] A mai modern felfogásnak tulajdonképpen ő a megalapozója. Emellett a korszerű táncrögzítést is ő szorgalmazta először. 28-ban a prágai kongresszuson hívta fel a figyelmet arra, hogy hangos filmen kellene megörökíteni a táncokat.

[...] 36-ban azt feszegeti, hogy a film mellett, most már kellene találni egy modern tánc lejegyzési módszert, amelyik a lépéseket örökíti és hát ezt próbálja megvalósítani egyszerű eszközökkel abban a nagy összefoglaló munkában, amit Gönyeivel készített. Gönye Sándor a '30-as évektől rendszeresen filmezett és ő pedig a táncokhoz tartozó zenéket gyűjtötte fel. Ennek az egymást kiegészítő munkának volt az eredménye a '37-ben megjelent *Magyarság Néprajza IV. kötetében a Tánc fejezet*. Itt ő már beleilleszti egy európai koncepcióba a tánc hagyományunkat, persze még egy kisebb, zárt körű ismeretanyag alapján. Nagyon hasznos és fontos összefoglalás az, amit itt adott. Nagyon tiszteletreméltó, hogy ebben az időben, amikor a néprajz is, meg azért a népzene-kutatás is olyan mellékterületnek tekintette a táncot – beszélni beszéltek róla, csak nem sokat tettek érte – akkor ő vállalkozott egy ilyen lenézett ágnak a tudományos művelésére.”

Ehhez a nevezetes összefoglaláshoz egy személyes élmény is fűződik:

„Lajtha jön be egyszer, és ott ügködöm a Népzenei Osztályon. Megkérdezi: »Mit keres itt édes fiam, mit keres itt édes fiam?« Hát mondom: »Táncsal foglalkozom professzor úr.« Azt mondja: »Nem értesz te ahhoz édes fiam.« Hát mondom: »Ez igaz professzor úr, hogy nem értek hozzá, de mások is írtak már összefoglalást anélkül, hogy értettek volna hozzá.« Az öreg döbbenetesen nézett rám. De úgy látszik, hogy honorálta a pimaszságomat, mert attól kezdve nagyon jóban lettünk. Annyira jóban, hogy amikor kezdtem már lejárni a '60-as évek elején Szombathelyre az együtteshez gyakran találkoztunk, mert ő is akkoriban járt le gyűjteni. A szálló halljában este, mikor ő is visszatért a gyűjtésről, én is abbahagytam a próbát, ott találkoztunk és a személyzet legnagyobb öröme a professzor úr ott a szálló halljában bemutatta nekem, hogy aznap milyen táncokat látott, milyen táncokat gyűjtött.”

A tánc és zene témában folytatott beszélgetésünk végén Pesovár Ernő így foglalta össze Lajtha ebbéli tevékenységének értékelését:

„Nem véletlen tehát, hogy amikor Gönye Sándor a 111 táncdalt összeállította, akkor azt írja, hogy »Lajtha László és mások gyűjtései alapján«. Mert Lajtha anyaga volt a törzsanyag, amiből a magyar tánczenét először be lehetett mutatni a nagyközönségnek. Úgyhogy azt hiszem, hogy méltó volna, hogy helyreállítsuk a becsületét és az ismertségét ezen a területen is, mert a néptánc kutatás, a korszerű népzenei kutatás, de az egész táncművelés az azt hiszem tisztelettel tekinthet ilyen jellegű tevékenységére.”⁷

A revival kérdésköre

A harmadik s egyben legtöbbet vitatott kérdéskör a revival témája.

Nehéz elképzelni, hogy azok az emberek, akik ilyen sok munkát, fáradságot öltek a hagyományok feltárásába, rögzítésébe és tanulmányozására, ne gondoltak volna valamit arról, hogy most akkor ezzel mi legyen? Maga Lajtha is feltette a kérdést az 1950-es években:

„Mit csináljunk magával a népművészettel?”⁸

Olsvai Imre, tanítványként, a következőképpen emlékezett meg Lajtha attitűdjéről:

„A kritikáiban, a buzdításaiban benne volt kimondatlanul is, hogy ez nem csak múzeumi anyag, nem csak vizsgálati matéria, hanem olyasmi, aminek legfőbb fontossága az, hogy a zeneszerzőket stílusnyelvre tanítsa, zenei világnézetre ébressze rá, és ezt ő a műveiben megoldotta. [...] De tömeges revivalról, és a maga élete formákban újjáéledő mozgalomról, tehát ami nem feldolgozott, hanem maga élete formákat szólaltat meg, ezekről nyíltan sem ő, sem Kodály nem beszéltek. Kodály is legfeljebb utalásokat tett, hogy eljön majd az idő, amikor a néptől átvett hagyományt a művelt réteg átveszi. Meg még egy pár módon ezt kifejezte. Tehát a ki nem mondott reménykedés megvolt bennük.” (lásd 5. lábjegyzet)

Nehéz visszahelyezkedni egy másik kor hangulatába, abba a valódi környezetbe, amelyből egy-egy leírt utalás, elképzelés fennmaradt. Hajlamosak lehetünk visszavetíteni a mai kor elképzeléseit és fogalomrendszerét, ami a valóságban egy más közbeszéd része volt. Ebben a korszakban tele volt a levegő egy sereg fogalommal, amelyet ma már nem úgy használunk, de amelyek nem okvetlenül tartoztak a dolgok lényegéhez. A „nép”, a „nemzet”, az „ősi”, a „romlatlan parasztság” kissé mitikus magaslatokban való kezelése még a legnagyobbak szóhasználatába is beszivárognak észrevétlenül. De ez semmit sem von le abból, amit Kodály és Lajtha is gondoltak és hangoztattak, hogy egy örökölt nagy formátumú műveltség megmentéséről és átörökítéséről van szó, amelyet történetesen a parasztság őrzött meg. És ez teszi a kérdést ma is aktuálissá, nem az időközben elhervadt sallangok. Nyilvánvaló, hogy egy korban csak az adott közbeszéd formuláival lehet csak bármit elmondani.

De még azon sem lehet csodálkozni, hogy egy adott korban, amely erről a hagyományról, vajmi keveset tud, vagy amit tud, azt rosszul tudja, fel sem merül a gondolat, hogy ezzel kezdeni kellene valamit. Vagy természetesen tekinti, hogy van, és azt hiszi, hogy ez majd mindig így lesz, minek az az idegeskedés. Néha még manapság is így vagyunk ezzel, nem még 1906-ban. Az a csoda, hogy ezek a nagy felfedezők milyen pontosan és előrelátóan tárták a társadalom elé a jelenséget és milyen (még mai használható) javaslatokat is tettek, alapszabán véve anélkül, hogy érdemi választ kaptak volna. Azt akarom ezzel mondani, hogy nem elvárható a túl messzire nyúló tervezgetés egy ilyen szituációban.

Nyíltan és gyakorlatiasan Györfly István fejt ki először álláspontját: A néphagyomány és a nemzeti művelődés című, 1939-ben megjelent brossúrájában, aminek szelleme nyilván nem volt idegen a zenészek számára sem.

„7. A népzene.

A magyar népdalt a maga sajátos népi előadásmódjában már az óvodától fogva kellene tanítanunk. Az elemi iskolában nem is kellene mást tanítani, csak népdalt, mégpedig a környéken, lehetőleg fonográffal, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy népdalokat operaénekesekkel énekeltenek gramofonba és ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi énekiskolája egészen megmászja a népi előadásmódot, a kóta sem tudja visszaadni a népdal színét és zamatját. Népdalt jól csak romlatlan érzékű paraszt-énekes által gramofon-felvevő gépbe danolt lemezzről taníthatunk.”⁹

„10. A népi tánc

A jól felkészült szakembereknek ki kell menni a falvakra, de inkább ma, mint holnap. Zenés, színes filmre fel kell venniök az összes táncot, amit az öregek még tudnak. Ezeket be kell vinni a múzeumokba, hogy feldolgozás alá kerüljenek. Ha a tánc- és zenefolklorista szakemberek megállapították, hogy melyek az ősi, jellegzetes magyar táncok, akkor az iskolák útján hangosfilmen minden vidéknek visszaadjuk a maga táncait és emellett megtaníthatjuk másodsorban az ország más vidékének legszebb táncait is.

Ha azonban falun, a népnek tanítunk táncagyományokat, nem sokat érünk vele. Így csak a középosztályt szórakoztató »Bokréta« lesz belőle. Hogy a népi táncagyomány a nemzeti művelődésünk egyik eleme legyen, általánossá kell tennünk, tehát Budapesten is tanítani kell az óvodáktól a Színművészeti és Testnevelési Főiskoláig.»¹⁰

De az a mellékes körülmény, hogy mind a zene- mind a táncanyag teljes összegyűjtése, „öncélú” tanulmányozása és kiértékelése csak a '60-as években történt meg, alapjaiban kérdőjelezi meg a nagyvonalú elképzelést. Ki tanítson?

Lajtha az ötvenes években a következőket mondja egy a Népművészeti Intézetben tartott előadásában:

„Ott vannak gondjaink, ahol népkultúra él. Mert ahol már nincs, ott tulajdonképpen már nem néppel állunk szemben. hanem csak mezőgazdasági proletáriátussal. Nemcsak a városi élet, hanem általában a modern gondolkozás és modern életformák egyaránt gyilkosai a népi kultúrának.»¹¹

„Ahol a népkultúra már elmúlt, ott nyugodtan mondhatjuk, hogy a kultúrát adni kell. Adjuk azt a nemzeti kultúrát, ami legközelebb áll a népi kultúrához. Kedvező életfeltételek között valami újabb alakulhat talán belőle, mint ahogy nyugaton is kialakult a városi népművészet. De különös gonddal kell vigyáznunk, ahol a népi kultúra még él. Ez a világ, múló világ. A néprajz a romok tudománya. A népi kultúra fogy, halálra van ítéelve. De ahol van, ott mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy mesterségesen ne öljük meg! [...] A fennmaradt népi kultúrát vigyázva, mesterkéeltség nélkül kell tovább művelnünk.»¹²

És itt már gyakorlati útmutatást is kapunk, hogyan tanuljuk el e legmegfelelőbb módon a hagyományt. Akár, ha ma mondanánk:

„...éneket, táncot, hacsak lehet, ne a tanító, ne a szabadművelő tanítson be. Legyen az ő feladata az, hogy kikeresse a faluban azt az öregasszonyt, vagy embert, akiről megállapítja, hogy jól ismeri a hagyományt. Emelje ki azzal, hogy ezeket példaképpül idézi, és őket magukat kéri a betanításra. Nem az a fontos tehát, hogy iskolában, kurzus formájában oktassunk, hanem hogy felelevenítsük azt a környezetet, amelyben a népzene és a néptánc élni tud. Törekedjünk arra, hogy az új nemzedék könnyebben vehesse át a réginek minden értékét és kincsét. A betanításnak csak akkor van létjogosultsága, ha a faluban már nincsen paraszt, aki ezt a munkát elvégezhetné, de a hagyománynak már csak elmúló, utolsó foszlányai élnek.»¹³

Lajtha tehát, sok más kortársával ellenkezően, nem ítélte el a revivalt, ahogy ezt Olsvai Imre is megerősíti:

„Nem ítélte el a revivalt, nem tett rá gúnyoros szavakat mint a nem Lajtha és Kodályi rendű zenetudósok, zeneintézők, vagy hivatalnokok, akik azért a markukban tartották a zeneéletet. Azok néha fanyalogva, csipkelődve, vagy ledorongolólag nyilatkoztak. Sőt, olyan véleménnyel is találkoztam, hogy hát miért kellett Bartóknak népdalokhoz nyúlni. Hát anélkül is nagy zeneszerző lett volna belőle. De kérдем én: akkor miért kellett Bachnak a lutheránus korálokhoz nyúlnia? Miért kellett Palestrinának és annyi másnak a gregorián dallamokhoz nyúlnia? Nem a tehetségtelenség, vagy a bátortalanság jele volt, hanem egyfajta erkölcsi közösségvállalás azzal a fenntartó társadalmi réteggel, nemzettel, felekezettel, akik ezt

különösebb zenei tanulmányok nélkül, mint egyszólamú kultúrát nagyon tökéletes kis formákban kifejlesztették.” (lásd 5. lábjegyzet)

Végezetül álljon itt egy idézet Lajthától a survival és a revival dolgában:

„Több értelemben szokták használni ezt a két, a néprajzi vitákban oly gyakran használatos angol szót: survival és revival. Abban az értelemben kell használni, amely ilyen módon a népművészetek élő formái között tesz különbséget. A survival (ejtsd: szörvájvel) jelenti azokat a hagyományokat, amelyek szájhagyomány útján nemzedékről nemzedékre szálltak és értek el a mai napig. Revival (ejtsd: rivájvel) az újjáélesztést jelenti. Azt, hogy ha akár történeti esemény, akár bizonyos hatósági intézkedések, akár pedig az élet belső törvényei folytán a népek művészete meghalt, elfelejtődött, és egy újabb generáció szükségesnek tartotta a hagyományok újjáélesztését. Akármilyen hiteles formában tette is – mesterségesen hívta új életre. Ezt az eljárást hívjuk revivalnak. Nálunk Magyarországon ma, ott ahol survival van, erősítsük a survivalt, de ott ahol semmi sincs, kezdjük a magyar hagyományok revivalját.”¹⁴

Lehet, hogy Lajtha inspiráló gondolataihoz hiányzott még a reagáló közeg. De hagyatéka termékenyítően hatott a tudományos kutatásra. Iskolája, melyet Martin György közvetítésével tudtunk megragadni, élesztője lett a gyakorlati mozgalmaknak is. Nyilvánvaló, hogy nélküle nem léteznének a táncházak sem, mert már a zenék megfejtésénél elakadtunk volna.

Láthatjuk hát, hogy az a messzi időkből induló művelődési mozgalom, amelynek egyik ága a táncház, jól megalapozott gyökerekre támaszkodik. Az „öncélú” tudomány, a praktikus szemléletű és a társadalom hosszútávú érdekeit szem előtt tartó, önzetlen emberek áldozatos és egymást segítő munkáján alapul. Közben ugyan szétesett az ország, két háború és folyamatos hatalmi harcok dúlták, de ez a derék vezérkar, melynek tagjai hol ebben, hol abban az intézményben, hol intézményen kívül voltak, megtette a dolgát. S ha voltak is közöttük súrlódások, hisz emberek voltak, olyan értéket hoztak létre, amelyből mi már könnyedén tudtuk létrehozni a táncházmozgalmat.

Jegyzetek:

1. Szász János: *Beszélgetés Martin Györggyel az új folklórhullám és néptáncmozgalom előzményeiről.* In: Kultúra és Közösség 4. szám, 1981. 42. old.
2. Sebő Ferenc: *Beszélgetés Olsvai Imrével.* (Magyar Rádió, 2002)
3. BM 15. 90. old. (1936)
4. BM 17. 97. old. (1938)
5. Sebő Ferenc: *Beszélgetés Sárosi Bálinttal.* (Magyar Rádió, 2002)
6. Sebő Ferenc: *Beszélgetés Rajeczky Benjáminnal* (ZAK 1985)
7. Sebő Ferenc: *Beszélgetés Pesovár Ernővel.* (Magyar Rádió, 2002)
8. BM 24. 148. old. (1953-54)
9. GyI (26. old.)
10. GyI (32. old.)
11. BM 24. 148. old. (1953-54)
12. BM 24. 148. old. (1953-54)
13. BM 24. 148. old. (1953-54)
14. BM 24. 149. old. (1953-54)

Idézett irodalom:

- BM   Berlász Melinda (szerk.): *Lajtha László összegyűjtött írásai I.* (Bp. 1992.)
GyI   Györfly István: *A néphagyomány és a nemzeti művelődés.* (Bp. 1939.)